

“Türk” Adı ve Mevlâna’daki Anlamları

Ali ÇAVUŞOĞLU*

Özet

Türk sözcüğünün tek heceli bir sözden mi yoksa iki heceli bir sözden mi geldiği konusunda kesin bir sonuca varılamamakla birlikte nereden geldiği konusundaki bilgilerimiz tarihî belgelere dayanmaktadır. Türkiye sözcüğünün de ilk zamanlar Türklerin yaşadığı coğrafyayı, daha sonraları ise özellikle Anadolu’yu ifade ettiği belgelerden anlaşılmaktadır.

Bazı milletlerin adları gibi Türk adı da ırk anlamının dışında başka anlamlarda kullanılmıştır. Muhtelif metinlerden ve Mevlâna’nın eserlerinden anlaşıldığı üzere Türk sözcüğünün daha çok güçlü, güzel ve göçebe anlamlarında kullanıldığı görülmektedir. Bu anlamlar dışında Mevlâna, aşk ve anlamı da Türk sözcüğüyle ifade etmiştir.

Mevlâna’nın Türk sözcüğünü söz konusu anlamlarda kullanmasında Türklerin bir ırk olarak maddi ve manevi güzel hasletlerinin etkisi olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Türk, söz, Mevlâna, güzel, anlam.

The Name of Turk and Meanings of It on Mawlânâ

Abstract

It could not be reached a definite conclusion whether the word of Turk comes from a singular or plural form, but we have historical documents about where it came from. Looking through these document’s windows also it is understood that the word of Turkey had been used to mean a vast district in early times where the Turks lived on it; afterwards it has been used especially for Anatolia.

As the nouns of several nations the noun of Turk had been used in a few senses together with the sense of nation. According to several documents and according to Mawlânâ the word of Turk is used as the meanings of might, beautiful and nomad. Mawlânâ used these senses in several dimensions; he also used the Turk instead of beloved, love and meaning.

It is understood that the boastful material and the moral characters of Turks had been effective on Mawlânâ to use the Turk with these senses.

Key Words: Turk, word, Mawlânâ, beautiful, meaning.

* Yrd. Doç. Dr., Erciyes Ü İlahiyat Fakültesi, Öğretim Üyesi.

Tarihte ırk adı olmasının yanı sıra, özellikle edebî eserlerde çeşitli anlamlar yüklenerek kullanılan ender sözcüklerden biridir “Türk”. Çin, Türk ve Batılı kaynaklardan hareketle bu sözcüğün, tarih içinde hem etnik hem de siyasi bir bütünlüğü ifade edecek şekilde kullanılmış olduğunu belirttikten sonra, bugün siyasi bir bütünlüğün adı olmak üzere sadece Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde yaşayan insanlar için kullanıldığını söyleyebiliriz. Kültürel anlamda Türk sözcüğü, Türkiye dışında yaşayan ve köken olarak Türk soylu topluluklar için de kullanılmakla birlikte siyasi anlamda onların boy adlarının devlet ve ulus adı olarak kullanıldığı görülmektedir.

Kültür tarihinde milletlerin belirgin özellikleriyle tanındıkları bir gerçektir. Bu özelliklerini maddi ve manevi hayatlarının çeşitli boyutlarına yansıtmuşlardır. Bu nedenle İngiliz, Alman, Slav, Arap, Türk vb. sözcüklerin ardında bu ulusları tanıttığı çeşitli kimlik bilgileri saklıdır. Bu bağlamda bazı ırk adlarının, bilinen anlamlarının dışında, çeşitli duygu ve düşüncelerin ifadelendirilmesinde kullanıldığı da olmuştur.

Bilim ve sanata çok önemli katkılarda bulunmuş olan Türk ulusunun adının, çeşitli duygu ve düşünceleri anlatmakta bir araç olarak kullanıldığı da görülür. Burada “Türk” ve “Türkiye” sözcüklerinin kaynakları, anlamları ve özellikle Mevlâna’nın “Türk”ü hangi anlamlarda kullandığı konuları üzerinde durulacaktır.

“Türk ve Türkiye” sözcüklerinin kaynağı

“Türk adından, ‘Tugar’ olarak bahseden en eski belge, Musevilerin Ahdiatik (Tevrat)’idir. Ahdiatik en eski İbranice eserdir. Dünya varlığından, milletlerden, devletlerden ve dünyanın kuruluşundan bahseden en eski eser olarak Ahdiatik’in fasıllarında, insanlığın doğuşu (tekvin-i mahlukat) bölümünde anılan Tugar, Nuh’un oğlu Yafes’in oğludur. İsa’dan 458 sene önce yaşamış olan Musevi tarihçisi Hazkiyal, Tugar’la ilişkilendirilen Torok’ların yaşadığı bölge olarak Orta Asya’nın tam bir tarifini yapıyor. Ünlü tarihçi Josephe Flavius şöyle diyor: Toroklar, Dara’nın ülkesinin bitiminden başlayan ve sonu bilinmeyen yerlere kadar geniş sahalarda yaşayan, başlıca dokuz kola ayrılmış büyük bir millettir. Çin kıtası da Torokların egemenliği altındadır. Ahdiatik’in en tanınmış müfessiri Mendelson, ‘tekvin-i mahlukat’ bahsini açıklarken Torok tabirinin Türk olduğunu ve bu deyimın Turan şeklinde kullanıldığı zaman ‘Türklerin asıl vatanı’ olarak anlaşılması gerektiğini karşılaştırmalarla anlatır (Kutay, 1968: 33).

Türk sözünün bir ırk adı ya da Göktürk devletinde olduğu gibi siyasi bir isim olarak tarihin çok eski zamanlarından beri kullanıldığı ve Çince

tiele sözünün Türk sözü olduğunda Japon kaynakların birleştiği ifade edilir (Taneri, 1983: 53; Göde, 1992: 20).

Yine Çinlilere göre miğfere benzeyen Altay dağları eteklerinde yaşayan boylara *Türk* adı verilmiş, çünkü eski İran dilinde miğfere *terk* denirmiş. Ayrıca Çin kaynakları ve Göktürk yazıtlarına göre Türk sözünün hem millet hem de devleti ifade edecek anlamda kullanıldığı anlaşılmaktadır (Baykara, 1998: 49).

Türk sözcüğü “Göktürk yazıtlarında *Türkü*, *Türkö*, *Türök*, *Türük* okunacak şekilde iki heceli olarak geçmektedir. Ancak bir kısım yazıtlarda (Tonyukuk, Ongin ve Köl-İç-Çor) bugün kullandığımız gibi *Türk* şeklinde geçmektedir (Baykara, 1998: 26).

Kafesoğlu, yukarıdaki bilgilerle birlikte başka bilgileri de anar ve lengüistik açıdan bu sözcüklerin “Türk” sözcüğü olup olmadığı konusunun kesinlik kazanmadığını belirtir; söz konusu sözcüklerin iki heceli olmasının bu şüpheyi artırdığına işaret eder. Tek heceli kullanıma Göktürklerden itibaren (MS 6., 8. yy.da) rastlandığına, ‘r’ harfi bulunmayan Çince’de sözcüğün *Tukyu*, *Tu-chüeh*, *Tuchüe/Tuküe*, *Toukiou* vb. şekillerinde çeviri yazıya aktarıldığına değinir (Kafesoğlu, 1989: 42). Ayrıca Moğolların da Türklere *Türküt* dedikleri belirtilir (Taneri, 1983: 54).

Divan-ı Lügat’it-Türk’te “Türk” adının Nuh’un oğlunun adı olduğu, hem kişiyi hem de toplumu ifade edecek şekilde teklik ve çokluk anlamlarda kullanıldığı belirtilir (Kaşgarlı, 1992: 351).

Yukarıda da değinildiği gibi Göktürklerin siyasi anlamda ve devlet ismi olarak *Türk*’ü ilk kullanan ulus olduğu bilinmektedir. Böylece *Türk*’ün daha Göktürkler zamanında etnik bir isim olmaktan çıkıp bütün toplulukları ifade eden bir anlam kazandığı söylenebilir (Kafesoğlu, 1989: 44).

“Coğrafi ad olarak *Türk* sözcüğünün kullanılmasına gelince: Türkiye (Turkhia) şekline ilk olarak Bizans kaynaklarında tesadüf edilmektedir. 6. asırda ‘Türkiye’ tabiri Orta Asya için kullanılıyordu. 9., 10. asırlarda Volga’dan Avrupa’ya kadar olan sahaya bu ad verilmekte idi. 13. asırda ‘Türk Devleti’ zamanında Mısır ve Suriye’ye ‘Türkiye’ deniyordu. Anadolu ise 12. asırdan itibaren ‘Türkiye’ olarak tanınmıştır” (Kafesoğlu, 1989: 44).

“Daha önce Anadolu’ya Birûnî ve İbni Sina’nın eserlerinde de görüldüğü üzere Rum Diyarı denmekteydi” (Kahya, 2004: 245).

Mevlâna’nın Konya’yı teşrifinden sonra Rûm’a nispetle anılmasından ve Fuzûlî’nin fazilet sahibi insanların bulunduğu yer olarak andığı,

“Fuzûlî ister isen izdiyâd-ı rütbe-i fazl
Diyâr-ı Rûm gözet terk-i hâk-i Bagdâd et” (Tarlan, 1985: 1/151)

beytinden, ayrıca Nedim’in, Sultan II. Ahmed’in methinde söylediği bir kasidesinden alınan,

“Bu Rûm milketine olduğun gibi olasin
Bütün memâlik-i İrân’a da ser ü server” (Nedim, 1997: 58)

beytinden de anlaşılacağı üzere bu sözcüğün kullanılmasına uzunca bir zaman daha devam edilmiştir.

Divan-ı Lügat’it-Türk’te söylendiğine göre de “Rum” adı İshak’ın oğlu İysu’nun oğlu Rum’dan gelmektedir (Kaşgarlı, 1992: 351).

11. yy.ın ikinci yarısında Türk adı ile gurur duyulduğunu ve bir millet olma bilincinin gelişmiş olduğunu *Divan-ı Lügat’it-Türk* ve *Kutadgu Bilig* gibi eserlerden de öğreniyoruz. Yine bu çağda Bizanslılar, Anadolu’nun içlerine yayılan Türklerin hepsine birden *Türk* demişlerdir. Marko Polo Anadolu’ya *Turcia Minor* (Küçük Türkiye), Orta Asya içinse *Turcia Major* (Büyük Türkiye) ifadelerini kullanmıştır. Bugün Avrupalılar Türk ülkesine ‘Türkiye’ dedikleri gibi, vaktiyle İranlılar da Türklerin vatanı geniş kıtaya Turan adını verirlerdi. Eski ve yeni Türk vatanlarının bu iki ismi, şeklen yabancıların kendi dillerinde kullandıkları tabirler olmakla beraber, ikisi de aynı millî sözden, yani Türk isminden doğmuştur (Taneri, 1983: 56).

“Türk” sözcüğünün kazandığı anlamlar ve bazı önyargılar

Türk sözcüğünün daha çok miğfer, terk edilmiş, olgunluk çağı, vakit, cezb etmek, güçlü kuvvetli anlamlarında kullanıldığı görülür (Kafesoğlu, 1989: 43).

*Türk*ün siyasi anlamda geniş ve dar iki anlamı bulunmaktadır. *Türk*, öncelikle bütün boylar için kullanılan genel bir addır. Bunun dışında boyları belirtmek için Tatar, Kırgız, Basmıl, Karluk, Oğuz vb. adlar da Türk siyasi birliğinin alt kümeleri olarak kullanılmışlardır (Baykara, 1998: 33).

Bazı bilim adamları *Türk* sözcüğünün, Çin kaynaklarına göre Aşina ailesinin mensup olduğu kabileyi anlatmakta kullanıldığının bilinmesine rağmen kabile anlamı taşımadığını, aksine devletin esas halkını teşkil eden millet anlamına geldiğini söylerler (Kafesoğlu, 1998: 43).

Edebî metinler incelendiğinde *Türk* sözünün hemen hemen yukarıdaki anlamların hepsini ifade edecek çerçevede ve biraz daha genişletilerek kullanıldığı görülür. Mevlâna’nın eserleri bu bakımdan oldukça ilginç örnekler içerir. Ancak çeşitli nedenlerle Türk sözcüğünün kimi tarihî ve edebî metinlerde olumsuz anlamlarda kullanıldığı da görülür. Türk, sözcüğünün olumsuz anlamlarda kullanılmasının daha çok Çin ve İran etkisiyle, kültür yayılması, başkalaşması sonucu ve siyasi maksatlarla olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca göçebe Türklerin şehir hayatına uyum gösterememeleri ya da ruhlarındaki asilik dolayısıyla zaman zaman otoriteye başkaldırması olmalarının da bunda etkili olduğu söylenebilir. Nitekim, Selçuklu ve Osmanlı devrinde devlet otoritesini tanımayan Türkmenlere ve göçebe Oğuzlara karşı: ‘Aptallık etme, otoriteye bağlı ol’ anlamında *Etrak-i bî-idrak* deyiminin kullanılmış olması, bu görüşü desteklemektedir (Taneri, 1996: 72).

Aydınlarla halk arasında da tarihî süreçte çok eskilere kadar giden bir ayırım olduğu bilinmektedir. Bu ayırım, derecelendirme bildiren çeşitli sözcüklerle dile getirilir. Avam, daha çok cahil, kaba halk yığınları anlamında kullanılır. Şükrü Kurgan, aşağıya aldığımız örneklerle bunu çarpıcı bir şekilde dile getirir.

“Kendisini havastan sayan bir kısım insanlar, bu kalabalıkları ‘el-avamı ke’l-avam: Halk mı dedin! Börtü böcek!’ deyiminde aşağılayıcı bir sıfatla anarlar. Hatta saray ve medrese çevresindeki şehirli aydınların, yüzyıllar boyunca Türk olduklarını unuttukları ve kan bağı ile bağlı buldukları, şehirli olmayan ırkdaşlarını şiirlere aşağılayıcı bir şekilde konu ettikleri, üstelik Türk adını bir sövgü sözü olarak deyimlere soktukları görülmektedir:

Nedir bildin mi sen âlemde Türk’ü
Ola eğninde kürkü başta börtü

Ne mezhep bile ne din ü diyanet
Yumaz yüzün ne abdest ne taharet

Türkün dilberidir gayetle inat
Şehir dili bilmez lisanı kubat

Kelâmında eder Türklüğün ispat
Hayvan gibi gözün diker samana

Türk tosun çünkü doğdu anadan

Öğüt aldı eşek ile danadan

Kimilerine göre evlenirken gelinde aranan ilk nitelik Anadolu Türk'ü olmamaktır.

Nazenin ola vücud-ı pâki
Olmaya Anadolu Etraki

Nef'î'nin öfkelenince 'Yürü bre melun Türk' diye küfrettiği, Naima tarihinde kayıtlıdır. Deyim ve atasözlerinde de pek çok örnek bulunmaktadır: Kapını Türk'e sırtını kürke alıştırma. Türk danışmend olur adam olmaz. Türk'ün karnı doyunca gözü pabucunda olur, sözleri hangi ulus ismi anılarak kullanılırsa kullanılsın, keyfî bir kullanım olmasının yanında doğrudan doğruya karalamaya yöneliktir. Aşağıdaki örnekler de bu çerçevededir.

Türk ne bilir bayramı,
Lak lak içer ayrıanı.

Vah ol kürke ki bit düşe,
Vah ol eve ki Türk düşe!

Bin Türk, bir turp.
Al turpu vur Türk'e,
Yine yazık o turpa!

Anadolu halkı -kendisine bu tür hakaretlerde bulunanlara 'Türk'ün iti şehre gelicek Farsça ürer!' şeklinde karşılık vermiştir" (Kurgan, 1996: 72).

Anlaşılacağı üzere ortada bir kültür çatışması vardır ve bu çatışma daha çok İran kültürü aracılığıyla Anadolu'da gerçekleştirilmeye çalışılan zihinsel değişimin bir sonucudur. Buna rağmen Anadolu halkı Türklerle ilgili olumsuz yargılarda bulunanların İran kültürü etkisinde kalan kişilerin olduğunu da bilmektedir. Bu durumu pek çok başka edebî metinlerden de izleyebiliyoruz.

"Türklerin 9. yy.da İran'a yerleşmelerinden sonra İranlıların Türklere karşı açıkça kin besledikleri anlaşılmaktadır. Büyük Türk hükümdarı Mahmut Gaznevî'nin sarayında himaye gören Firdevsî'nin (934-1020) *Şehname*'sinde, yine Türk hükümdarı Salgurlulardan Ebu Bekir b. Sa'd b. Zengî'nin sarayında himaye gören Sadî'nin *Gülistan* adlı eserinde Türk aleyhtarı ifadelere rastlanır" (Çağatay, 1983: 42).

Sadî’nin *Gülîstan* adlı eserinde Türklerle ilgili olumsuz anlamlar taşıdığı anlaşılan şu imalar yer alır:

“Eğer o alçağı bir Tatar öldürse, artık bir Tatar’ı öldürmek de gerekmez” (Sadî, 1966: 139).

“Dilenci, benim gibi bir dilencinin parasıyla cihan padişahına himmet elini kirletmek yaraşmaz deyince, hükümdar, zararı yok demiş, ben de onu zaten Tatar’a vereceğim; çünkü Murdar murdara yaraşır” (Sadî, 1966: 146).

“Sana bu yolda bir Rüstem gerek ki şu ağır taşı kuyunun ağzından kaldırsın; seni bu kapkaranlık kuyudan çıkarsın da ruhani halvet yurduna götürsün; Hilelerle dolu Türkistan tabiatından alsın da yüzünü İran şeriatına döndürsün” (Attâr, 1947: 140).

II. Murad adına yazılan *Muradnâme*’de de zorunlu kalmadıkça Türklere misafir olmamak gerektiği, çünkü Türkün edep bilmediği söylenir:

Konuk olma ahmak kişiye kaçan
Bilesin ki usludur andan kaçan
Dahi Türke konma ki bilmez edep
Meger kim zarûret görine sebep (Bedri Dilşad, 1997: 312).

Hamdî’nin *Yusuf u Züleyha*’sında ise Türk’ün cahilliği vurgulanmaktadır:

Hâs kadrin ne bile her âmî
Zâta bakmaz çü gözler ol nâmı
Bilmeyen andelîbi serçe sanır
Türk billûru görse sırça sanır (Hamdî, 1991: 90)

Bilindiği üzere Türkler, Anadolu Selçukluları devrinde şimdikinden çok daha fazla bir kültür devleti olma vasfına sahiptiler (Taneri, 1996: 73) ve bu vasıflarının Türk kelimesinin kullanılmasına da yansıdığı söylenebilir. Bilhassa Doğu dünyasının bilim ve kültüründe yeterince ve haklı bir söz sahibi olduğu anlaşılan Mevlâna’nın Türk sözcüğünü kullanışı ve ona yüklediği anlamlar, Türklerle ilgili yukarıdaki yargıları çürüttüğü gibi, değişen kültürün, bakış ve anlayışlar üzerindeki etkisini de açıkça göstermektedir. Türkün Farsça bilmemesi kimi şairlerce ayıplanacak bir durum, hatta Mevlâna’dan sonraki dönemlerde de adam yerine konmama sebebi sayılırken Mevlâna, söz söylemeden anlayan, anlayışı çok yüksek kişiye Farsça bilmeyen Türk hükümdarını örnek gösterir (Mevlâna, 1959: 18).

Aslında sadece Mevlâna değil başka pek çok değerli şahsiyet de Türk sözünü, ırk anlamının dışında, çeşitli duygu ve düşüncelerini ifade etmekte kullanıyorlardı. Şayet Türk, maddi ve manevi anlamda kötü özelliklere sahip bir ulus olsaydı, sadece Mevlâna değil, ikiyüzlülüğün, gerçeği olduğundan farklı göstermenin aynı zamanda günah olduğu bilincinde olan başka değerli şahsiyetler de Türk sözüne hayal ve düşüncelerini süsleyen anlamlar yüklemeslerdi.

Türklerin hiçbir zaman teşebbüs etmedikleri, ama bazı ulusların çok kullandıkları “başka ulusları haksız yere karalama, küçük düşürme” şeklindeki politikalarını bir kültür savaşı olarak günümüzde de sürdürmekte oldukları, ne yazık ki aşağıdaki çarpıcı örneklerden de anlaşılmaktadır.

E. J. W. Gibb, *Ottoman Poems* adlı eserinin girişinde Batılıların önyargılarının maksatlı olduğuna işaret ederek şöyle der:

“İrk karşıtlığı ve dinî bağnazlık çok tehlikelidir; ortadan kaldırmak da oldukça zordur. Geçmiş zamanlardaki gaddarlıklar ölçüsünde olmasa da ne yazık ki günümüzde de söz konusu tutumlar sürmektedir. İngiltere’de her durumda Türkiye ve Türklerle ilgili, çok yaygın olan söz konusu anlayışın bir ölçüde kaba bir cehaletten kaynaklandığını düşünmeden edemezsiniz. Bunun çok çarpıcı bir örneği olmak üzere, çok okunan dinî bir derginin sayfalarında yer alan bir yazıdaki şu sözleri gösterebilirim: ‘Müslüman ülkelerde, burada Türkiye kastediliyor, kadınlar ruhsuz varlıklar olarak muamele görür.’ Bu ortaçağa ait görüşün, Mr. Redhouse tarafından Kur’an’dan yapılan alıntılarla ne kadar yanlış olduğu, Hristiyanlıkta olduğu gibi İslamda da kadının ruhsuz bir varlık olmadığı açıklıkla ortaya konmuştur. Bu iftiranın bir yanlışlık sonucu ortaya çıkmış olması muhtemeldir; fakat bugün bunu hâlâ söylemek, iftira eden kişi açısından cinayet derecesinde bir suç ve adildir. Bir yalanı bile bile yaygınlaştırmaya çalışmak ise doğrusu çok adi bir onursuzluktur. Ne yazık ki söz konusu yazının sahibi Türkiye’de yaşayan bir misyonerdii!” (Gibb, 1882: XX)

Bozkurt Güvenç de Batılıların önyargılarının pek çok örneğini naklettiği eserinde, Türkler hakkındaki olumsuz yargıların, hatta düşmanlığın, Avrupa’da tarihî ve dinî bir miras gibi algılandığına, bu algılamının da dinî temellere dayandığına vurgu yapmaktadır: “Osmanlı’nın 19. yy.ın ortalarında İrlanda’nın bir tür kıtlıkla mücadelesi sırasında gemilerle imdatlarına yetiştiği ve onları rahata erdirdikten birkaç sene sonra bile Kardinal Newmann şöyle diyebilmektedir: ‘Papalık son bin yılını Türklerle savaşarak geçirmiştir. Vizigotlardan Suriyelilere kadar her kim Hristiyanlıkla

temas etmişse eninde sonunda Hristiyanlığı kabul etmiştir; tek istisna Türklerdir. Din değiştirme bir yana 1048'den beri Hristiyanlığa karşı mad-di manevi mücadelenin sembolü olmuşlardır. Savaşçı bir ruha sahip olduk-ları ortada. Onları inanç ve medeniyetimizin amansız düşmanı yapan da budur. Onlarla savaşıp, onları yok etmemiz gerektiğinin nedeni de budur.' " (Güvenç, 2006: 24)

Yukarıda görüldüğü üzere, geçmiş asırlarda da örnekleri bulunan ta-mamıyla haksız ve maksatlı yargılarla üretilen karalama politikalarına en güzel cevabı Türke yüklediği anlamlarla Mevlâna vermiştir. Bu nedenle burada Mevlâna'nın Türk sözcüğünü hangi anlamlarda kullandığı konusu incelenirken başka tanıklar da gösterilmeye çalışılacaktır.

Mevlâna'da Türk

Nasıl Farabî'yi incelemeyen ve anlamadan Türk düşünce tarihi yazı-lamazsa Mevlâna'yı incelemeyen ve anlamadan da Türk tasavvuf edebiyatı anlaşılamaz, anlatılamaz (Levend, 1988: 42). Temsil ettiği ruh öylesine Türktür. Özellikle Türkiye sınırları içerisindeki yüzlerce yıllık inanç, tasav-vuf ve edebiyat boyutlu kültürü öylesine belirleyici, yönlendirici bir etki yapmıştır ki, onun eserlerini anlamadan Türk kültür hayatını da yeterince açıklayabilmek mümkün değildir.

Onun Türk ve dünya kültürüne katkılarını ele alan binlerce eser bu-lunduğu gibi, hâlen yüzlerce bilim adamı da onun hakkındaki araştırmala-rını, çalışmalarını sürdürmektedirler. 2007 yılının Birleşmiş Milletlerce Dünya "Mevlâna Yılı" olarak ilan edilmesi, 'Mevlevilik ve Ayini'nin de uluslararası manevi kültür değerlerinden biri kabul edilmesi, Mevlâna'nın uluslararası kültüre çok şey kattığına ve katmaya devam edeceğine delil olarak gösterilebilir.

Burada Mevlâna'nın Türk sözcüğünü hangi anlam ve bağlamlarda kul-landığı konusu üzerinde durulacaktır.

Bilindiği üzere Mevlâna, Türkten başka Moğol, Tatar, Arap, Acem, Hind, Rum, Bulgar, Yunan, Kıpçak, Kürt vb. adları da çeşitli anlam ilişkilere ri çerçevesinde kullanır. Ancak hiçbir yerde ne Moğol adını ne de başka bir adı Türk adını kullandığı gibi kullanmıştır. Yalnız, sadakatleri için nasıl Türkmen köpeklerini takdirle anmışsa göbeklerinden çıkarılan misk için, Tatar ülkesinden gelen ahuları, ceylanları da mecaz olarak kullanmıştır (Cumbur, 1988: 148). Aynı şekilde diğer toplumların çeşitli özelliklerini, duygu ve düşüncelerin ifadesinde bir araç olmak üzere o toplumun adına

yükleyerek kullandığı görülür. Bu kullanımların bir kısmı olumsuz anlamlar da içerir. Ancak Türk sözcüğü onda olumsuz anlamla yer almadığı gibi hiçbir kavim ya da topluluk adı onda Türk gibi anlam zenginliğine sahip değildir ve Türk kadar çok kullanılmamıştır.

Mevlâna'nın Türklüğü o kadar içtendir ve Türk olmak onda o kadar içselleşmiştir ki, anlam bile anlamını Türkte bulur: "Şeklin bil ki çadırıdır; anlamındır Türk..." (Gölpınarlı, 1973: 65); bir başka yerde de: "Hintli harfleri bırak, anlam Türklerini seyret, o Türküm ben, Hintliyi bilmiyorum" der (Mevlâna, 2000: 5/444).

Mevlâna *Türk* sözünü, aşağıda örneklendirileceği üzere güçlü-yiğit, güzel-sevgili, göçebe-köylü anlamlarında da kullanmıştır.

Türk: Güçlü-yiğit

Türk kelimesi Göktürkler zamanında güçlü, kuvvetli, kudretli; devlete bağlı halk anlamında kullanılmıştır. Uygurlar zamanında da aynı anlamı korumuştur. Türk, 'erk' ile birlikte geçtiği yerde güçlü, kuvvetli anlamındadır. "Erk" pekiştirme sıfatıdır. Ayrıca "Hakanlar erkli, (yani güçlü kuvvetli ve kudretli) kimselerdir" (Göde, 1992: 96) cümlesinde ve 'kuvvetli Hun' (Kafesoğlu, 1989: 44) anlamına gelen 'Türk Hun' ifadesinde olduğu gibi sıfat olarak da kullanılmaktadır. Bu sıfatta hem zihinsel hem de bedensel güç anlamı vardır.

Genellikle Türkün bu anlamı sebebiyle, milletçe bir kavim adı olarak benimsenmiş olduğu görüşü kabul edilir. Hatta denebilir ki Türk etimolojik olarak belirli bir kökten çıkıp bir süre kullanıldıktan sonra anlam bakımından gelişmiştir. Öncelikle güç, kuvvet, güçlü, kuvvetli anlamında iken zamanla olgunluk manasını da kazanmıştır (Baykara, 1998: 26-50).

Mevlâna, Türkü bu anlamda ve farklı bağlamlarda kullanır. "Zalim Türk ile Cengiz Han ve Moğolları kasteder. Burada Türkün "güç" anlamı söz konusudur. Ancak zalim sıfatıyla gücün kötüye kullanıldığı ifade edilmektedir" (Taneri, 1996: 72). Aşağıdaki beyitte de yine güç ve kudret söz konusudur:

"Kullukta ben köpekten aşağı değilim ya; Tanrı da dirilikte, kudrette bir Türkten aşağı değildir" (Gölpınarlı, 1973: 213).

"Şehirli Uygurlarda devlet ve millet anlayışı zayıflamış, Türk çoğu zaman *erk*, yani güç ve kuvvet ifade eden anlamda kullanılmıştı. Halk içinde erkler ve Türkler, yükselmiş, okumuş kimseler anlamına geliyordu. Olgun-

luk da bir Türklük idi ve olgunlaşmış gençler için *Türk yiğit, Türk kızlar* gibi sözler söyleniyordu" (Taneri, 1983: 56).

Mevlâna, Türk sözünü kullanarak pek çok benzetmeler yapar. Tanrı'nın yaratıp yüzlerce düşünce ve düzen bellettiği Şeytan'ın da bir köpek olduğunu, halkın döktüğü yüz suyunun Şeytan'ın içip geçindiği tutmaç suyuna benzediğini söyler. Köpek, Şeytan'ın kızıp saldırmaya karşı 'Allah'a sığınırım' denildiğini, bu sözün ise 'Ey Hıta Türkü köpeğe bağır da yolu aç' demek olduğuna işaret eder. Bu işaretle yine Türkün bir yüceltilmesi yapılmıştır. "Haşa, vallahi Türk bir bağırdı mı köpek de kim oluyor? Erkek aslan bile kan kaşanır, kan kusar (Mevlâna, 2000: 5/53, 329, 455, 557).

Mevlâna'ya göre Türkler savaşçıdır, iyi ata biner, iyi silah kuşanır ve istediklerini elde ederler.

"Bir hayvandan ürküp hayal gibi kaçan her yufka yüreklinin işi değil savaş. Savaş Türklerin işidir, kızların değil, kızların yeri evdir, var git evine otur" (Gölpınarlı, 1973: 569). *"O kan döken Oğuz Türkleri geldiler; yağma için bir köye saldırdılar"* (Gölpınarlı, 1973: 427).

"A zühre, Hintli gözlerden korunmak için Türkçesine ok koy yaya" (Mevlâna, 2000: 5/341).

"Aşk burakını seçtim ki ebediyete dek o büklüm büklüm, simsiyah saçlara Türkçesine at sürüp varayım" (Mevlâna, 2000: 3/253).

"O savaşçı, o dövüşken sert Türk, o kavgacı güzel, barışmaya geldi; elimi tuttu da seni Tanrı yarlığasın dedi" (Mevlâna, 2000: 3/368).

"Ben Türküm, sarhoşum, Türkçesine silah kuşandım" (Mevlâna, 2000: 2/98).

"Tez Türkçesine sıçrat, sür atı; önünde güzelim bir çadır yeri var" (Mevlâna, 2000: 4/293).

"Türkçesine at sür, vakit dar; durma ki o Hitay Türkü çadıra girdi" (Mevlâna, 2000: 5/265).

"Ne efendice meclis... Ne güzel yağma bu ki Kıpçak padişahı, Türkçesine çarpmış getiriyor" (Mevlâna, 2000: 5/483).

Türk, hasmuna karşı kindardır:

"Ebucehil, Peygamber'den, kindar Oğuz Türkü gibi bir mucize istedi" (Gölpınarlı, 1973: 3/29).

Menakıbu'l-Ârifin'den yapılan aşağıdaki alıntı Türklerin hasımlarına karşı yaman olduklarını, kindar olduklarını doğrulamaktadır. Ancak Ah-

met Eflâkî'nin Türklerin yıkıcı oldukları şeklindeki yorumu bazı paşa ve vezirlerin davranışlarıyla ilgili olmalıdır. Tıpkı Bitlisli Şükrî'nin *Selimnâme*'sinde Niğde ve Lârende'yi yakıp yıkan Alaüddeve' den kiskançlık ve yalancılıkla şöhret bulmuş bir "Türk ulusu" diye söz etmesinde olduğu gibi.

*Türk ulusu ol Ala'üddeve hem
Fitne için araya koymuş kadem*

...

*Türk ulusu dahı bir bî-behredür
Fitne vü kizb-i hasedle şöhredür (Bitlisî 1997: 74)*

Aksi hâlde daha sonra yapılacak alıntıda da görüleceği üzere Mevlâna'nın çelişkili ifadeler kullandığı gibi yanlış bir anlam ortaya çıkar.

"Bir gün Şeyh Salahaddin hazretleri bağını yapmak için ücretle Türk rençperler tutmuştu. Bunu gören Mevlâna hazretleri, 'Efendi, yani Bay Salahaddin, bağ yapımında Rum rençperler, bozumunda da Türk rençperler tutmak lazımdır. Çünkü dünyayı imar etmek Rumlara, yıkmak ise Türklere mahsustur. Her şeyden arı duru olan yüce Tanrı, dünyayı yarattığı vakit önce gafil kâfirleri yarattı ve onlara uzun ömür ve büyük kuvvet verdi. Nihayet onlar, hiçbir şeyden haberi olmayan rençperler gibi bu toprak âlemini imar etmeye çalıştılar. Birçok asırlar sonra gelenlerin örneği olsun diye birçok şehirler, dağların tepelerinde kaleler ve tepeler üzerinde tarlalar yaptılar. Sonra da azar azar bu imaretlerin tamamıyla harap olması için Tanrı'nın takdiri şöyle bir tedbirde bulundu: Bunları yıkmak için Türkleri yarattı, onlar da çekinmeden ve acımadan gördükleri her imareti yıktılar, harabeye çevirdiler ve hâlâ da yapıyorlar ve kıyamete kadar da böyle yapacaklar. Konya şehri de yine merhametsiz Türk zalimlerin eliyle harap olacaktır, buyurdular. Nitekim şimdi buyurduğu gibi oldu.¹" (Eflâkî, 1989: 2/137)

Mevlâna'ya göre Türk, kendisindeki gücü iyi yönde kullanmıştır ve Türk, Türklükten, mertlikten, güzellikten başka bir şey bilmez.

"Türk ona derler ki köy, onun korkusundan haraçtan emin olsun; Türk ona demezler ki tamamından her kutsuzun sillesini yer durur" (Mevlâna, 2000: 1/69).

¹ Mütercim, dipnotta buradaki Türklerden maksadın Moğollar olduğunu söylemektedir.

"Türk, daima Türklükte bulunur, Tacik, Taciklikte; bense bir an gelir Türk olurum, bir an olur Taciklik ederim" (Mevlâna, 2000: 1/113).

Türk: Güzel

Türkler, kadınıyla erkeğiyle kendilerine mahsus özellikleri olan, hemen bütün komşularının, güzel saydıkları insanlardır. Güzellik anlayışının ifade edilmesinde ve sevgilinin tasvirinde "Türk" sözcüğü Divan edebiyatı döneminin sonlarına kadar kullanılmaya devam edilmiştir. Nedim bir şiirinde sevgilisi için şöyle der:

*"Gerekse nîk ü ger bed âşıkım ol Türk-i magrûra
Ne söyler zâhide hâsıl ne yahşî ne yamânımdan"* (Nedim, 1997: 329)

Türkün güzel olduğunu söylemenin mübalağalı bir yanı da yoktur. Kaşgarlı Mahmud, Türkün 'güzelliğini ve tatlılığını' en başta saymaktadır. Türklerin güzel oluşları, Orta Çağ İslam edebiyatında (özellikle İranlı Hafız'ın Şirazlı Türkü gibi) çok derin izler bırakmıştır (Baykara, 1998: 14). "Orta Asya, Maveraünnehir ve diğer yakın doğu Türkleri beyaz tenli, koyu ve parlak gözlü, değirmi yüzlü (ay yüzlü, badem gözlü), endamlı, sağlam yapılı erkek ve kadınları ile Orta Çağ kaynaklarında güzelliğe örnek olarak gösterilmiş, hatta İran edebiyatında 'Türk' sözü 'güzel insan' manasında kullanılmıştır (Kafesoğlu, 1989: 46).

Türkler güzel gözlüdür.

Zemahşerî (1075-1144) *Mukaddimetü'l-Edeb'*inde Türkü şöyle metheder: "İri ve geniş gözler bizi çekmez. Çünkü dar gözler ve dar gözlü Türk güzel-leri bizi bizden almışlardır. Aklımız, fikrimiz onlardadır. Hayallerimiz, düşüncelerimiz onlarla doludur. Onlar ki, baktıkları vakit yalnız gözlerinin siyahı görünür ve gülecek olurlarsa bu siyahlıklar da örtülür, görünmez olur."

Mevlâna da Türkün gözlerinin küçüklüğüne, bir Türk beyi ile ona elbise dikecek olan terzi arasındaki bir konuşmayı naklederken işaret eder:

"Türk, terzinin bülbül gibi şakıyıp çilediğini görünce o İstanbul atlasını önüne attı. Bu kumaştan, savaş günü giymem için göbeğimden aşağısı geniş, yukarısı dar, bir kaftan biç dedi. Belden yukarısı dar olsun da gözlere güzel görünsün; aşağısı geniş olsun da ayağa dolaşmasın, ayağı tutmasın... dedik-

ten sonra diğer bölümün başlığında '...Türk beyinin katıla katıla gülerken daracak gözlerini kapattığı..' belirtilir" (Gölpınarlı, 1973: 263).

Mevlâna, Türkün gözünün güzelliğini de Türke benzeterek anlatır: "O Türke benzer gözlere karşı kulsun... aşağı bir kölesin sen" (Mevlâna, 2000: 5/201).

Türklerin genel olarak anatomileri düzgün ve güzel olduğu gibi, özellikle başları ve yüzleri de güzeldir, hatta çok övülecek bir güzelliğe sahiptir. Bu yüzden Mevlâna, başka ırklara mensup insanların başlarındaki belli bir özelliği anarken Türkün başını da anar.

"A Haşimî yüzlü, Deylemlî saçlı, çene topağı Rum ülkesi halkının çene topağına benzeyen Türk başlı dost" (Mevlâna 2000: 4/251).

Türk beyinin elbise diktirmesi konusunda olduğu gibi güzelliğin tamamlayıcıları olan giysiyi; güzel koku vb. öğeleri ayrı ayrı güzellik konusu olarak metheder. Özellikle Türk yüzleri çok güzeldir. Ona göre Türkler ay yüzlü güzellerdir.

"Türk yüzleri ki Tanrı onları kem gözden esirgesin; ayın on dördü gibidir, uğurlarında keseler harcanacak ve altınlar verilecek yüzler bu yüzlerdir. Türk güzellerinin yüzlerinde insanı kendinden geçirecek güzellikler vardır. Bunlardan dolayı başka güzellere bakmayın, gözlerinizi bu Türk güzellerine çevirin" (Taneri, 1983: 77).

"A ay yüzlü Türk, ne olur sabahleyin hücreme gelsen de gel beri desen. Sen ay yüzlü bir Türksün... Bu kul yüzünden abıhayatım bulandıysa a Türk huylu güzel, beni öldürmekle kötülük etme, başıyla, kanıma girme benim. Adına Türk dedim; amma duyanları şaşırtmak için dedim; çünkü aşkın yüzlerce hasetçisi vardır, yüzlerce düşmanı" (Mevlâna, 2000: 2/415).

"Can onun kaynağından ballara, şekerlere gark oldu; o aya benzer Türk yüzünden harmana düştü, ağıllandı" (Mevlâna, 2000: 2/258).

Divan edebiyatında renk benzerliği bakımından gece, saç, ben ve karanlık, 'Hindû'ya benzetile gelmiştir. Buna karşılık gündüz, yüz, aydınlık ve güzel de 'Türk'e benzetilir (Gölpınarlı, 1973: 4/80; Şimşekler, 2004: 178). Çünkü Türkler, yukarıda da değinildiği gibi temiz ve ışıltılı bir yüze sahiptir.

"Hintlilerin arasında Türk, gece içinde bir gündüzdür âdeti; geceleyin gürlütüyü bırak, çünkü o Türk, çadıra girdi artık" (Mevlâna, 2000: 1/65).

"Ayna Türke nazaran güzel bir renktedir, zenciye nazaran o da zencidir" (Gölpınarlı, 1973: 3/281).

"Türke karşı aynanın hoş bir rengi vardır; zenciye karşıysa zencidir ayna"
(Gölpınarlı, 1973: 3/412).

Mecalis-i Seb'a'da da açıkça ifade ettiği gibi Türk, maddi ve manevi anlamda güzel, ak yüzlü, arı duru insan için; zenci ise yine maddi ve manevi anlamda çirkin ve kötü kişiler için kullanılmıştır:

"Büyük, hayırlı ve itaatli güzel Türklerle Rum yüzlü güzellerin yanına götürüldüklerinde hasret çekerler.../ Nefse âşık olan, dünyayı dileyenler çirkin yüzlü zenciler gibidir.../ Yatağından kalkınca yüzlerini yıkayarak Türk olan, o kutlu suyla temizlenenler.../ Bir gündür o gün ki yüzler ağarır, yüzler kararır..." (Mevlâna, 1965: 16-18).

"Kıyamet günü, yüzlerin beyaz ve siyah olacağı bir gündür. Aslen siyah olmayan bir kavmin yüzü kararır ve kalbi de fena amellerle siyahlanırsa ve bazısı da aslen siyah yüzlü bulunursa kıyametin temiz olan ırmağına nasıl başvurabilir? Yüzünüzü yıkayınız. Yüzler yıkanınca mübarek su, yüzdeki siyahlığı gidereceğinden Türk veya Rum olduğu anlaşılacaktır. Aslen zenci olanların yıkandıkça karardığı, başlarını ırmaktan çıkarınca anlaşılacaktır. 'Kıyamet günü yüzlerin beyaz ve siyah olacağı bir gündür', bu demektir" (İzbudak, 1937: 19).

Bir başka yerde çirkin surat ile şeytani ve nefsani huyları, varlıkları zenciye benzetirken güzel yüzü, güzel huyları da Türke benzetir (İzbudak, 1937: 17). Aşağıdaki sözlerinde de aynı çerçevede bir benzetme söz konusudur.

"O dünya Türkistan'ından güzel yüzlü Türkler, ağırlıklarıyla padişahın buyruğuna uydular, balçık Hindistan'ına geldiler" (Mevlâna, 2000: 5/416).

"Nice Rum yüzlülerim var, nice gizli Türklerim var; artık Hulâgû'yu bilmezsem, onu tanımazsam ne ayıbı var..." (Mevlâna, 2000: 5/444).

Türk güzel kokar, güzel kokular kullanır.

"O Hıta Türkünün saçından gelen koku ne Tatar diyarındaki miskte var ne Lâden amberinde" (Mevlâna, 2000: 2/278).

Türkler neşeli insanlardır, onlar gelince meclislerde gam keder kalmaz.

"Neşe Türküyle gam Hindusu o yandan bu yana gelir gider" (Mevlâna, 2000: 2/336).

Mevlâna'ya göre Türk manevi bakımdan, iç ve dış yüzünün temizliği, parlaklığı, kanlı canlı oluşu ile de güzeldir. Hiç kimse Türkün bu güzelliği hakkında bir endişeye kapılmamalıdır. "Türk hakkında kötü bir sanıya kapıl-

ma, onu töhmet altına alma, Hindu gibi inandan düşme, yürü ey yol arkadaşı” (Mevlâna, 2000: 2/281).

Sadece iç ve dış güzellik değil, hatta aşk ve sevgili de Türke benzetilerek anlatılır ve bu aşk Ermeniye bile Türk yapabilecek bir güçtedir. “*Aşkla her şey değişir, Ermeniye bile Türk yapar”* (Mevlâna, 2000: 5/214).

“Aşk Türkü, bir solukcağız ortadan vasıtayı kaldırsaydı da önüne gelip otursaydı...” (Mevlâna, 2000: 4/395).

“O Türk güzelim, gül gibi yüzüyle çıka geldi” (Mevlâna 2000: 3/304).

“Benim ne de güzel Rum ve Türk çehrelî, gizli dilberlerim var. Eğer ben Hülgû’yu tanımazsam ayıp değil” (Eflâkî, 1989: 1/287).

“Aşkın şartı, Tatar ülkesinin ceylanına karşı kararsız bir hâle gelmektedir; Hitay Türkü geldi mi töbe etmek ne hatadır ne hata” (Mevlâna, 2000: 1/329).

“A kara yüzlü tabiat yürü, gene Hint diyarına git; a Türke benzeyen aşk, at sür Cend şehrine yürü” (Mevlâna, 2000: 2/401).

Türk: Göçebe-köylü-çiftçi

“Mevlâna ve çevresindekilerin Türk kelimesini merkezî idareye tabi olmayan, devamlı karışıklıklar çıkaran göçebeler anlamında kullandıkları, Rumî kelimesini ise Anadolu’da yüksek bir kültür seviyesine ulaşmış şehirliiler anlamında kullandıkları” bilinmektedir (Ayan, 2003: 81).

Halk şiirinde de “Türk”ün zaman zaman çiftçi anlamında kullanıldığı görülür. Mestî’nin *İnsan Destanı*’nda şu şekilde geçmektedir:

*Kimi Türk kimi esnaf kimi hocadır
Kimi kırkta sabî kimi kocadır
Kimi alçak gönüllüdür yücedir
Kimi Nemrud gibi pek burnaz olur* (Dilçin, 2000: 322).

Garipnâme’den alınan aşağıdaki beyitlerde Türk köylü, göçebe anlamında kullanılmıştır.

*Andan alur geyür anı sûfiler
Gayr-ı sûfi her kimün gönli diler
Bir katı hem post-durur kim kürk-içün
Bay u yohsul âm u hâs u türk-içün* (Âşık Paşa, 2000: 1003)

Somuncu Baba’nın oğlu Yûsuf-ı Hakîkî’nin *Mahabbetnâme*’sinden yapılan alıntıda da Türk’ün köylü, göçebe anlamında kullanıldığı anlaşılıyor.

*Ayağımdan eger almaya örgi
Atun obaya iledür mi Türki
Çağırdığı yazıda Türk türki
İder mi hiç ehl-i hâl türki* (Yûsuf-ı Hakîkî, yp. 66b)

Mevlâna’nın şu sözlerinden de ‘Türk’ün “ziraatçı, çiftçi” anlamlarında kullanıldığı anlaşılmaktadır:

“Türk, tarlasına ektiği tohumun çoğunu, gene eker; elde edilecek kârın aslıdır bu. Çoğunu eker, azını yer; çünkü ektiğinin biteceğinde hiç şüphe yoktur. Türk, tohumu eliyle yere serper; çünkü elde ettiği ekin de o yerden bitmiştir” (Gölpınarlı, 1973: 5/256-2619).

Gerek Mevlâna’dan Türklerin savaşçılıklarıyla ilgili olarak yapılan alıntılar gerekse *Menâkıbu’l-Ârifin*’den yapılan alıntı, doğrusu Türklerin çiftçiliğe hiç de uygun olmadıklarını, bu nedenle bir kısım Türklerin, gelişen yeni toplum düzeni ve şehirli hayata zor uyum sağlamaları dolayısıyla hiç olmazsa tabii yaşamlarına daha uygun olan hayvancılıkla birlikte çiftçilikle uğraştıklarını göstermektedir.

Sonuç olarak; dünya tarihinde bilinen en eski zamanlardan beri etkin bir yeri olduğu anlaşılan Türkleri, kültür ve zihniyet değişimi dolayısıyla, bazı dönemlerde karalama ve *Türk* sözcüğüne olumsuz anlamlar yükleme çabası içinde bulunduğu görülmektedir. Ancak toplumların gerçek yansıması olan kalıcı sanat ve kültür ürünleri olarak adlandırılacak türden ürünlerde, Türklerle ilgili olarak ciddi herhangi bir olumsuzluğun bulunmaması oldukça önemlidir.

Bu açıdan özellikle Mevlâna gibi, asırlara hükmeden bir şahsiyetin eserlerinde Türkün tarih boyunca kullanılan anlamlarının bir arada kullanılmış bulunması, onun *Türke* yeni anlamlar kazandırma çabası, bu anlamların coşkulu bir şekilde dile getirilmesi, ulus adına övünülecek bir durumdur.

KAYNAKÇA

- EFLÂKÎ, Ahmet, (1989); *Ariflerin Menkıbeleri*, I-II, çev. Tahsin Yazıcı, İstanbul.
- ÂŞIK PAŞA, (2000); *Garibname*, hzl. Kemal Yavuz, TDK Yay., İstanbul.
- ATTÂR, Feridüddin (1947); *İlahiname*, çev. A. Gölpınarlı, MEB Yay., İstanbul.
- AYAN, Gönül, (2004); "Sevakıb-ı Menakıb-ı Mevlâna", *III. Uluslar Arası Mevlâna Kongresi*, 5-6 Mayıs 2003, Konya.
- BAYKARA, Tuncer, (1998); *Türk Adının Anlamı*, AKM Yay., Ankara.
- CEYHAN, Adem, (1997); *Bedri Dilşâd'ın Muradnamesi*, MEB Yay., İstanbul.
- CUMBUR, Müjgan, (1988); "Mevlâna'ya Göre Türkmenler", *3. Millî Mevlâna Kongresi*, 12-14 Aralık, Konya.
- ÇAĞATAY, Neşet, (1983); "Mevlâna'nın Yazı Dili Niçin Farsçadır", *Mevlâna*, Fevzi Halıcı, Konya.
- DİLÇİN, Cem, (2000); *Türk Şiir Bilgisi*, TDK Yay., Ankara.
- GİBB, E. J. W., (1882); *Ottoman Poems*, Trübner Co., London-Glasgow.
- ____ (2006); "Osmanlı Şiirinin Genel Karakteri" çev. Ali Çavuşoğlu, *Osmanlı Araştırmaları XXVIII* (Prof. Dr. Mehmet Çavuşoğlu'na Armağan - IV), İstanbul.
- GÖDE, Kemal, (1992); *Türk-İslam Kültür ve Medeniyet Tarihi*, Erciyes Ü, Basımevi, Kayseri.
- GÖLPINARLI, Abdülhakî, (1973); *Mesnevi Şerhi*, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Kültür Yay., İstanbul.
- GÜVENÇ, Bozkurt, (2006); *The Other -Turks- Quest For Identity Image*, Alkım Yay., İstanbul.
- HAMDÎ, (1991); *Yusuf u Züleyha*, hzl. Naci Onur, Akçağ Yay., Ankara.
- İZBUDAK, Veled Çelebi, (1937); *Mevlâna'nın Yedi Öğüdü*, Düzelten: Ahmet Remzi Akyürek, Bozkurt Basımevi Yay., İstanbul.
- KAFESOĞLU, İbrahim, (1989); *Türk Kültürü*, Boğaziçi Yay., İstanbul.
- KAHYA, Esin, (2004); *Anadolu Selçuklularının Bilimsel Faaliyetinin Genel Bir Değerlendirmesi*", *III. Uluslar Arası Mevlâna Kongresi*, 5-6 Mayıs 2003, Konya.

- KAŞGARLI MAHMUT, (1992); *Divan-ı Lügat'it-Türk*, hzl. Besim Atalay, TTK Yay., Ankara.
- KURGAN, Şükrü, (1996); *Nasreddin Hoca*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara.
- KUTAY, Cemal, (1968); *Sohbetler*, S 1, Aralık.
- LEVEND, Ağâh Sırrı, (1988); *Türk Edebiyatı Tarihi*, C 1, Giriş, TTK Yay., Ankara.
- MEVLÂNA Celâleddin, (2000); *Divan-ı Kebîr*, hzl. A. Gölpınarlı, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara.
- _____, (1965); *Mecâlis-i Seb'a*, çev. ve hzl. A. Gölpınarlı, Konya.
- _____, (1959); *Fihri Ma Fih*, çev. A. Gölpınarlı, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- NEDİM, (1997); *Divan*, hzl. Muhsin Macit, Akçağ Yay., Ankara, s. 329.
- SADÎ, (1966); *Gülistan*, çev. Hikmet İlaydın, MEB Yay., İstanbul.
- ŞİMŞEKLER, Nuri, (2004); "Mesnevî'ye Göre Konya'da Yaşam, Milletler-Meslekler", *III. Uluslar Arası Mevlâna Kongresi*, 5-6 Mayıs 2003, Konya.
- ŞÜKRÎ-İ BİTLİSÎ, (1997); *Selimnâme*, hzl. Mustafa Argunşah, Erciyes Ü Yay., Kayseri.
- TANERİ, Aydın, (1983); *Türk Kavramının Gelişmesi*, AÜ Türk İnkılâp Tarihi Ens. Yay., Ankara.
- _____, (1996); "Türklerde Millî Devlet Fikrinin Doğuşu ve Gelişmesine Bakış", *Tartışılan Değerler Açısından Türkiye Sempozyumu*, 17-18 Haziran 1995, Diyanet Yay., Ankara.
- TARLAN, A. Nihat, (1985); *Fuzûlî Divanı Şerhi*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara.
- YUSUF-I HAKÎKÎ, *Mahabbetnâme* [yz.], Manisa nüshası, Nu. 1296, yp. 66b.